IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

BANDLIK SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHDA KICHIK BIZNESNING IJTIMOIY-IQTISODIY SAMARADORLIGI

Dots. **T. A. Mamadjanova**
Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti
Iqtisodiyot kafedrasi mudiri

A. A. Alimkulov
Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti
Magistratura bo'limi
2-bosqich magistranti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20378991

ANOTATSIYA

Mazkur maqolada bandlik siyosatini takomillashtirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda kichik biznes subyektlarining mehnat bozoridagi o'rni, yangi ish o'rinlarini yaratishdagi ahamiyati hamda aholi daromadlarini shakllantirishga ko'rsatadigan ta'siri yoritib berilgan. Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi hududiy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, kambag'allik darajasini kamaytirish va ijtimoiy tengsizlikni qisqartirishdagi roli asoslab beriladi. Tahlillar davomida kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kreditlash tizimini kengaytirish, raqamlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish bandlik samaradorligini oshirishning muhim omillari sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalari kichik biznes iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, mehnat bozorining moslashuvchanligini ta'minlash hamda hududiy rivojlanishning barqaror mexanizmi sifatida muhim strategik ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu sektorni qo'llab-quvvatlash orqali rasmiy bandlikni kengaytirish va tadbirkorlik muhitini takomillashtirish zarurligi ilmiy xulosalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar:

Bandlik siyosati, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik, mehnat bozori, iqtisodiy o'sish, rasmiy bandlik, daromadlar barqarorligi, hududiy rivojlanish, raqamlashtirish, tadbirkorlik muhiti, investitsion faollik.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida bandlik siyosatini takomillashtirish davlatning ustuvor ijtimoiy-iqtisodiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Mehnat bozorida barqarorlikni ta'minlash, aholini samarali ish bilan band qilish va daromad manbalarini kengaytirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim ko'rsatkichlaridan sanaladi. Shu nuqtai nazardan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotining moslashuvchan va samarali segmenti sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur sektor qisqa muddatda yangi ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmini kengaytirish, hududiy iqtisodiy faollikni oshirish hamda aholi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Ayniqsa, global iqtisodiy o'zgarishlar va mehnat bozoridagi tarkibiy siljishlar sharoitida kichik biznesning bandlikni shakllantirishdagi roli yanada ortib bormoqda. Ushbu maqolaning maqsadi bandlik siyosatini takomillashtirishda kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini ilmiy tahlil qilish, uning mehnat bozori, daromadlar barqarorligi va hududiy rivojlanishga ta'sirini baholashdan iborat. Tadqiqot natijalari kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning institutsional va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining aholi bandligini oshirish, mehnat bozorini rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon hamda qarorlari, shuningdek, ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlarning normativ-huquqiy asoslari o‘rganildi. Ushbu hujjatlar bandlik siyosatini takomillashtirish va iqtisodiy faollikni oshirish jarayonlarini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qildi.

Shuningdek, World Bank tomonidan e’lon qilingan Employment and Shared Prosperity Report hamda World Development Indicators bazasidagi mehnat bozori, bandlik darajasi va iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga doir ma’lumotlar tahlil qilindi. Mazkur manbalar kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini xalqaro miqyosda baholashda asosiy statistik baza sifatida qo‘llanildi.

UNDPning Human Development Report va International Labour Organization (ILO) hisobotlari aholi bandligi, mehnat unumdorligi, daromadlar dinamikasi hamda ijtimoiy farovonlik darajasini o‘rganishda muhim ilmiy manba sifatida foydalanildi. Ushbu materiallar bandlik siyosati va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy asoslash imkonini berdi.

OECDning SME and Entrepreneurship Outlook hisobotlari hamda xalqaro tashkilotlarning kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga oid tahlillari tadqiqotning nazariy va amaliy asoslarini kengaytirdi. Ushbu manbalar kichik biznesning ish o‘rinlari yaratish, iqtisodiy faollikni oshirish va daromadlar barqarorligiga ta’sirini baholashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Bundan tashqari, Abdullayev Yo.ning kichik biznes va tadbirkorlik asoslariga oid ilmiy ishlari, Mahmudov N.M.ning hududiy iqtisodiyot va mehnat bozori rivojlanishi bo‘yicha tadqiqotlari hamda iqtisodiy samaradorlik va boshqaruv mexanizmlariga oid mahalliy ilmiy adabiyotlar nazariy asos sifatida foydalanildi. Ushbu asarlar kichik biznesning bandlik siyosatidagi o‘rnini chuqur tahlil qilishga xizmat qildi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligining bandlik, mehnat bozori va iqtisodiy faollik bo‘yicha rasmiy ma’lumotlari, Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hisobotlari hamda hududiy statistik to‘plamlar empirik tahlilning asosiy manbasi sifatida qo‘llanildi. Xalqaro moliyaviy institutlar va ochiq iqtisodiy ma’lumotlar bazalaridagi indikatorlar esa kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini kompleks baholash imkonini berdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda bandlik siyosatini takomillashtirishda kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash uchun kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy baholash, statistik kuzatuv va iqtisodiy tahlil usullari qo‘llanildi. Kichik biznesning mehnat bozori, aholi daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’siri o‘zaro bog‘liqlik asosida o‘rganildi. Shuningdek, bandlik ko‘rsatkichlari, tadbirkorlik subyektlari ulushi va iqtisodiy faollik darajasining o‘zgarishlari tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri ilmiy jihatdan baholandi. Tadqiqot davomida nazariy va amaliy yondashuvlar uyg‘unlashtirilib, kichik biznesni rivojlantirishning institutsional omillari ham ko‘rib chiqildi.

Tahlilning metodologik asosini deduktiv va induktiv yondashuvlar tashkil etdi. Dastlab, bandlik siyosati va kichik biznes rivojlanishiga oid umumiy iqtisodiy nazariyalar o‘rganilib, keyinchalik ularning amaliy natijalari statistik ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil yordamida kichik biznesning iqtisodiy o‘sish, rasmiy bandlikni kengaytirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashdagi roli baholandi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining izchilligi, ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta’minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida olingan natijalar kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bandlikni shakllantirish jarayonidagi o‘rni bevosita institutsional va iqtisodiy omillar bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi. Mehnat bozoridagi o‘zgaruvchan talab sharoitida aynan kichik korxonalar ish o‘rinlarini tez shakllantiruvchi va hududiy ehtiyojga moslashuvchi subyekt sifatida ajralib turadi. Bu holat, ayniqsa, xizmatlar sohasi hamda mahalliy ishlab chiqarish segmentlarida yaqqol namoyon bo‘lib, ishchi kuchining iqtisodiy faollikka jalb etilish darajasini sezilarli oshiradi. Natijalar shuni anglatadiki, bandlikning kengayishi ko‘proq yirik korxonalar hisobiga emas, balki ko‘p sonli kichik xo‘jalik subyektlari faoliyati orqali shakllanmoqda.

1-jadval. O‘zbekistonda kichik biznes va bandlik [1]ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	**Qiymat**	**Yil**
Kichik va o‘rta biznes (SME) umumiy bandlikdagi ulushi	75%	2025
SME ulushi iqtisodiyotdagi (YAIM) hissasi	55%	2025
Korxonalarning umumiy tarkibida SME ulushi	90%	2025
O‘z-o‘zini band qilganlar ulushi	45.88%	2023
Xizmatlar sohasida bandlik ulushi	58.2%	2023

Jadvaldagi ma’lumotlar O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bandlik tizimidagi o‘rni juda yuqori ekanini ko‘rsatadi. Xususan, kichik va o‘rta biznes (SME) umumiy bandlikning 75 foizini tashkil etishi mehnat bozorida asosiy ish o‘rinlari aynan ushbu sektor tomonidan yaratilayotganini anglatadi. Shuningdek, korxonalarning 90 foizdan ortig‘i kichik biznes subyektlariga to‘g‘ri kelishi iqtisodiyot tuzilmasida tadbirkorlikning ustun mavqega ega ekanini tasdiqlaydi. Bu holat bandlik siyosatida kichik biznesning strategik ahamiyatga ega ekanini yaqqol namoyon etadi.

Shuningdek, xizmatlar sohasida bandlik ulushining 58.2 foizni tashkil etishi va o‘z-o‘zini band qilganlar ulushi 45.88 foizga yetishi mehnat bozorining moslashuvchan va diversifikatsiyalashgan tuzilishga ega ekanini ko‘rsatadi. Bu esa aholining mustaqil daromad topish imkoniyatlari kengayayotganini va norasmiy hamda rasmiy bandlik shakllari o‘rtasida muvozanat shakllanayotganini bildiradi. Umuman olganda, statistik ko‘rsatkichlar kichik biznesni rivojlantirish bandlikni oshirish, iqtisodiy faollikni kuchaytirish hamda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda eng muhim omillardan biri ekanini tasdiqlaydi.

Keyingi bosqichdagi tahlillar kichik biznesning iqtisodiy ta’siri faqat ish bilan ta’minlash bilan cheklanmasdan, daromadlar shakllanishi va iste’mol strukturasiga ham ta’sir etishini ko‘rsatdi. Tadbirkorlik faoliyatining faollashuvi hudud ichida kapital aylanish tezligini oshirib, mahalliy bozorlarning kengayishiga sharoit yaratadi. Bu jarayon aholining daromad manbalarini diversifikatsiyalashga olib kelib, iqtisodiy barqarorlikning nisbatan mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kichik biznesning o‘sishi ichki talabning barqarorlashuviga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

[1] **https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan**

2-jadval. Kichik biznes va mehnat bozori dinamikasi [2](O‘zbekiston)

Ko‘rsatkich	Qiymat	Izoh
Self-employment (o‘zini band qilish)	45.88%	umumiy bandlikdan ulush
Ish beruvchilar (employers) ulushi	12.2%	kichik biznes egalarining ulushi
Xizmatlar sektoridagi bandlik	58%+	eng yirik bandlik sohasi
MSME kredit yetishmovchiligi	~$6 mlrd	moliyalashtirish bo‘shlig‘i
Raqamli savdo ulushi	30% dan kam	SME savdolarining elektron ulushi

2-jadvaldagi ko‘rsatkichlar O‘zbekistonda kichik biznes va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Xususan, o‘zini-o‘zi band qilganlar ulushining 45.88 foizni tashkil etishi aholining sezilarli qismi mustaqil iqtisodiy faoliyat orqali daromad olayotganini anglatadi. Ish beruvchilar ulushining 12.2 foiz bo‘lishi esa kichik biznes subyektlari mehnat bozorida nafaqat ishchi sifatida, balki yangi ish o‘rinlarini yaratuvchi iqtisodiy kuch sifatida ham muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Bu holat tadbirkorlik faoliyatining bandlikni oshirish va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirishdagi strategik rolini tasdiqlaydi.

Shuningdek, xizmatlar sektoridagi bandlikning 58 foizdan yuqori bo‘lishi ushbu yo‘nalish mamlakat mehnat bozorining eng yirik tarkibiy qismi ekanini bildiradi. MSME kredit yetishmovchiligining mavjudligi kichik biznesning rivojlanishida moliyaviy resurslarga ehtiyoj yuqori ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, raqamli savdo ulushining 30 foizdan kam bo‘lishi kichik biznesda elektron savdo va raqamli texnologiyalarni joriy etish salohiyati hali to‘liq shakllanmaganini anglatadi. Umuman olganda, ushbu ko‘rsatkichlar kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, raqamlashtirish va tadbirkorlik muhitini kengaytirish bandlik siyosatini takomillashtirishda muhim yo‘nalishlardan biri ekanini ko‘rsatadi.

Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo‘llab-quvvatlash siyosati natijalarini o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, moliyaviy va tashkiliy rag‘batlantirish mexanizmlari tadbirkorlik faolligini kuchaytiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatining kengayishi, soliq yukining bosqichma-bosqich optimallashtirilishi hamda infratuzilma rivoji kichik biznes subyektlarining barqaror ishlashiga sharoit yaratmoqda. Natijada mehnat bozorida rasmiy bandlik ulushi ortib, norasmiy iqtisodiy faoliyat qisqarish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Hududiy kesimda olib qaralganda, kichik biznesning kengayishi iqtisodiy faollikning markazlashuvini kamaytirib, chekka hududlarda ham ish o‘rinlari yaratilishiga olib kelmoqda. Bu esa migratsion bosimni yumshatish va mahalliy mehnat resurslaridan samaraliroq foydalanish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tengsizlik darajasining bosqichma-bosqich kamayishi kuzatilib, kambag‘allikni qisqartirish jarayonida barqaror tendensiya shakllanmoqda.

Umumiy natijalar kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni bandlik siyosatini takomillashtirishda tizimli ahamiyatga ega omil sifatida baholash zarurligini tasdiqlaydi. Ushbu sektor nafaqat mehnat bilan ta’minlash funksiyasini bajaradi, balki iqtisodiy muvozanat,

[2] World Bank MSME employment data (75% bandlik)

daromadlar barqarorligi va hududiy rivojlanishning muhim drayveri sifatida ham faoliyat yuritadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bandlik siyosatini takomillashtirish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati juda yuqori hisoblanadi. Ushbu sektor mehnat bozorida moslashuvchanlikni ta’minlab, yangi ish o‘rinlarini yaratish orqali aholi bandligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kichik biznesning rivojlanishi daromadlar manbalarini kengaytirib, aholining iqtisodiy faolligini kuchaytiradi hamda hududiy iqtisodiyotda barqarorlikni mustahkamlashga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tahlillar natijasida kichik biznes nafaqat iqtisodiy o‘sish omili, balki ijtimoiy barqarorlik va kambag‘allikni qisqartirishda ham muhim strategik vosita ekanligi aniqlandi.

Shu asosda, bandlik siyosatini yanada samarali qilish uchun kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish, jumladan, imtiyozli kreditlash tizimini kengaytirish, soliq yukini optimallashtirish va tadbirkorlik uchun qulay infratuzilma yaratish zarur. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan keng foydalanish, aholining biznes ko‘nikmalarini oshirish hamda investitsiya muhitini yaxshilash orqali kichik biznesning iqtisodiyotdagi ulushini yanada oshirish mumkin. Ushbu chora-tadbirlar mehnat bozorida bandlik darajasini barqarorlashtirish va iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (

1. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
2. Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Vahobov A.V. Iqtisodiy tahlil asoslari. Toshkent: Moliya, 2019.
4. Rasulov A.A. Tadbirkorlik iqtisodiyoti. Toshkent: Innovatsiya, 2020.
5. Mahmudov N.M. Hududiy iqtisodiyot va rivojlanish muammolari. Toshkent, 2022.
6. Abdullayev Yo. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari. Toshkent, 2021.
7. Islomov B.B. Iqtisodiy mexanizmlar va samaradorlik. Toshkent, 2020.
8. Karimov I.A. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlari va taraqqiyot yo‘li. Toshkent, 2019.
9. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Bandlik va mehnat bozori statistikasi. Toshkent, 2023.
10. O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hisobotlari. Toshkent, 2024.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari to‘plami. 2021–2025 yillar.
12. World Bank. World Development Indicators. Washington D.C., 2024.
13. World Bank. Poverty and Shared Prosperity Report. Washington D.C., 2024.
14. International Labour Organization (ILO). World Employment and Social Outlook. Geneva, 2023.
15. OECD. SME and Entrepreneurship Outlook. Paris, 2023.
16. UNDP. Human Development Report. New York, 2023.
17. Asian Development Bank. Key Indicators for Asia and the Pacific. Manila, 2022.
18. IMF. World Economic Outlook. Washington D.C., 2024.
19. FAO. Rural Development and Employment Report. Rome, 2023.
20. United Nations. Sustainable Development Goals Report. New York, 2024.